

Dragonera: dva bisera / two pearls, ur. Alka Starac,
 Monografije i katalogi 19, Pula: Arheološki muzej Istre, 2010., 324 str.

Dragonera: dva bisera / two pearls devetnaesti je svezak iz serije *Monografije i katalogi* u izdanju Arheološkoga muzeja Istre. Monografija predstavlja rezultate dvogodišnjih arheoloških istraživanja na dvama arheološkim lokalitetima u Istri na području Vodnjanštine – *Dragoneri sjever* i *Dragoneri jug*. Sam naslov inspiriran je riječima Kasiodora, senatora i prefekta pretorija ostrogotskoga kralja Teodorika, koji je u jednom svom pismu u prvoj polovici 6. stoljeća velebne građevine na istarskoj obali usporedio s biserima. Tijekom 2003. i 2004. godine tim stručnjaka na čelu s arheologinjom Alkom Starac na spomenutim je lokalitetima, nekadašnjim stambeno-gospodarskim kompleksima, obavljao detaljna i opsežna istraživanja. Prvi od tih dvaju “bisera”, *Dragonera sjever*, nastao je u 1. st. po. Kr. egzistirajući sve do 7. stoljeća, kada je nestao u plamenu. Bio je to antički gospodarski objekt za preradu maslina s kasnije dograđenom peći. Najveći dio lokaliteta uništen je višestoljetnim djelovanjem mora te gradnjom vapnenica u 19. i 20. stoljeću. Drugi “biser”, *Dragonera jug*, bila je ranocarska *villa maritima* u vlasništvu rimskoga viteza, o kojem nam svjedoči i epigrafski zapis pronađen tijekom istraživanja. Izgrađena je u drugoj polovici 1. stoljeća, a uključivala je rezidencijalnu zgradu, pristanište i proizvodni dio. Nakon požara u 4. stoljeću temeljito je obnovljena funkcionirajući sljedeća tri stoljeća do novoga požara, koji je zauvijek prekinuo život na ovom nalazištu. Iz toga je razdoblja važno spomenuti sačuvane ostatke rimske kovačnice s talioničkom peći, jedine zabilježene na istočnoj obali Jadrana.

Kroz pronađene i obrađene arheološke nalaze spomenuti tim stručnjaka predstavio je kroz nekoliko tekstova u monografiji nastanak, razvoj i svršetak korištenja tih dvaju lokaliteta te je još jednom potvrdio kontinuiran razvoj maslinarstva na tom području kroz protekla dva tisućljeća. Sama publikacija popraćena je brojnim fotografijama, crtežima i tabličnim prikazima, što dodatno pojašnjava tekst i time monografiju približava svakom čitatelju. Cjelokupni tekst objavljen je dvojezično, na hrvatskom i engleskom jeziku, uglavnom usporedno dvostupčano, popraćen znanstvenim aparatom.

Nakon sadržaja i predgovora (9), koji potpisuje ravnatelj Arheološkoga muzeja Istre Darko Komšo, slijedi tekst Alke Starac “*Dragonera*, arheološka istraživanja 2003. – 2004.” (11–240), što je i jezgra cijele monografije.

Nakon uvodnoga dijela, u kojemu predstavlja lokalitete (13-15), autorica se osvrće na opis istarskih ruralnih građevina kasnoantičkoga autora Kasiodora (16), kojima su pripadala i ova dva lokaliteta. Nastavak teksta posvećen je lokalitetu *Dragonera jug 1* (18-180) s očuvanim antičkim i kasnoantičkim stambeno-gospodarskim kompleksom s postrojenjima za proizvodnju maslinova ulja. Nakon kratkoga predstavljanja lokaliteta (18-24), detaljno su opisani ostatci flavijejske građevine (1. – 4. st.) s pripadajućom joj vodospremom, termalnim dijelom i sustavom kanala (25-56), pri čemu se vizualno ističu fotografije fragmenata bogato ukrašenih mozaika. Građevina iz Honorijeva razdoblja (prijelaz iz 4. na 5. – 7. st.) dokaz je kontinuiteta stambeno-gospodarskoga kompleksa u kasnoantičkom razdoblju (57-86), kada dolazi do temeljitoga preuređenja i nove izgradnje u stambenom dijelu. Prilikom proučavanja građevine detaljno su opisani istočno i zapadno krilo s pripadajućim objektima. S obzirom na pronađene ruinirane ostatke i preinake lokaliteta, autorica je ostatak teksta posvetila preinakama i požarima tijekom 6. i 7. stoljeća: “Pregradnje oko 500. godine i tijekom 6. st.”, “Pregradnje oko 600. godine”, “Požari u 6. st.” i “Pregradnje nakon požara u 7. st.” (86-104). Radi boljega razumijevanja povijesti i uređenja lokaliteta na Dragoneri, naveden je i pregled pokretnih nalaza, među kojima se ističe epigrafski spomenik (vjerojatno vlasnika gospodarskoga kompleksa iz 1. st.), arhitektonski elementi poput ostataka kapitela, stupova i zidova, tegula, amfora, pršljenova, metalnih, staklenih te raznih kamenih utilitarnih predmeta (104-116). S obzirom na to da su temelji građevine *Dragonera jug 2* danas uglavnom ispod morske površine, a sačuvan je tek manji dio temelja te antičke građevine, autorica je ukratko opisala zatečeno stanje (117-118) i rezultate istraživanja grobova cjelokupnoga lokaliteta (119-120). Epilog i zaključak (120-125), koji tekstualno zaokružuju cjelinu o opisanom lokalitetu, prethode tabličnom prikazu stratigrafskih jedinica *Dragonera jug 1* s brojem, opisom i smještajem stratigrafske jedinice s popisom nalaza (126-178) te kronologijom zbivanja (178-179).

Rezultati istraživanja lokaliteta *Dragonera sjever* tijekom 2003. pokazali su kontinuiranu naseljenost toga obalnoga antičkoga objekta između 1. i 7. stoljeća (181-186). Sam početak veže se uz gradnju ruralnoga gospodarskoga kompleksa u ranoaugustovskom razdoblju, o čemu govore ostatci tzv. augustovske građevine iz razdoblja od 1. do 4. st. (186-192), odnosno preinake i obnove u ostacima tzv. kasnoantičke građevine do kraja 6. st.

(193-199). Podrobnim opisom zabilježenoga stanja i osvrtom na preinake tijekom 6. i 7. stoljeća, autorica navodi i opisuje pronađene pokretne nalaze: tegule, amfore, stolnu keramiku, pršljenove, staklo, perle i utege (200-203). Kao i u opisu prethodnoga lokaliteta, slijedi tablični prikaz stratigrafskih jedinica *Dragonera sjever 1* i *Dragonera sjever 2* (204-218) s kronologijom zbiivanja (218-219) te crteži važnijih nalaza (220-233). Na kraju teksta naveden je popis fotografija i crteža (234-240).

Ida Koncani Uhač se u tekstu "Metalni i koštani predmeti iz dva rimska gospodarska kompleksa na Dragoneri" (241-266) nakon uvodnoga dijela osvrće na značaj i ulogu metalnih i koštanih predmeta, a zatim i na konkretne vrste predmeta pronađenih tijekom istraživanja (mjerni pribor, fibule, nakit, toaletni pribor, pribor za pisanje, oruđe, ribarski pribor, čavli). Nakon zaključka slijedi kataloški popis svih pronađenih predmeta iz navedenih kategorija s detaljnim opisima svakoga pojedinog te crteži većine značajnijih nalaza.

U poglavlju "Analiza ljudskog skeletnog materijala s nalazišta Dragonera" (267-278) Petra Rajić Šikanjić navodi materijale i metode analize izoliranih ljudskih ostataka bez vremenski odredivih materijalnih nalaza. Kroz skeletne pokazatelje zdravlja pokojnika dokazana je reakcija kosti na napestosti, patološke promjene na kostima, kao i problemi sa zdravljem zubiju. U zaključku se uz sintezu iznesenih rezultata naglašava brojčano malen broj uzoraka te fragmentarnost skeletnoga materijala, što dokazuju i predstavljene rezultati.

Tekst "Numizmatički nalazi s Dragonere" (279-291) Luke Bekića rezultat je analize pronađenih primjeraka kovanoga novca prilikom istraživanja. U uvodnom dijelu autor nam predstavlja pronađene primjerke uglavnom iz antičkoga razdoblja, izvodeći određene zaključke. U nastavku slijedi kataloški prikaz dvadeset jednoga pronađenog novčića s detaljnim opisom te fotografijama aversa i reversa svakoga pojedinog novčića.

"Istraživanje vapnenca na lokalitetu Dragonera sjever" (293-304) Romualda Zlatunića započinje općenitim predstavljanjem razvoja vapnenica i korištenja vapna, nakon čega autor iznosi rezultate istraživanja vapnenica na lokalitetu *Dragonera sjever*. Ondje su vapnenice građene tijekom pretprošloga i prošloga stoljeća, prilikom čega je djelomično devastiran lokalitet uslijed potrebe za kamenim materijalom. Tekst opisa tehnike izgradnje i upotrebe vapnenica obogaćen je fotografijama s terena i crtežima rekonstrukcije.

Ulomak sunčanoga sata iz Dragonere, kao dio opsežnije studije posvećene polukružnim konkavnim sunčanim satovima iz rimskoga razdoblja, opisao je Paolo Alberi Auber u posljednjem tekstu monografije “Sunčani sat iz Dragonere” (305–309). Autor se osvrće na Akvileju kao proizvodni centar polukružnih konkavnih satova s otvorom na vrhu, a nastavlja sa zbirkom gnomonskih podataka o polukružnim konkavnim sunčanim satovima, gdje uključuje i ulomak s Dragonere. Konstatira da je zbog fragmentarne sačuvanosti detaljnija analiza bila nemoguća, unatoč analogiji s rezultatima prijašnje studije. U posljednjem dijelu monografije (311–324) nalaze se razrješenja kratica časopisa korištenih u podrubnim bilješkama te popis korištene literature.

Ovom su monografijom ovjekovječena dvogodišnja arheološka istraživanja u kojima su dva od brojnih Kasiodorovih “bisera” pronađena i detaljno istražena. Premda obiluje brojnim podacima i stručnom terminologijom, prilagođena je širem čitateljstvu, čemu pridonose brojne fotografije i crteži. Ova je vrijedna monografija još jedna kockica u rasvjetljavanju mozaika antičkih arheoloških ostataka u Istri.

Jasenko Zekić

Miroslav Bertoša, *Doba nasilja, doba straha. Vojnici-pljačkaši, seljaci-razbojnici i doseljenici-nasilnici u Istri 16. i 17. stoljeća*, Zagreb: Durieux, 2011., 549 str.

U sklopu zanimljive biblioteke Rotulus universitatis izdavačke kuće Durieux u jesen 2011. objavljena je knjiga uglednoga povjesničara Miroslava Bertoše sugestivnoga naslova *Doba nasilja, doba straha. Vojnici-pljačkaši, seljaci-razbojnici i doseljenici-nasilnici u Istri 16. i 17. stoljeća*. Riječ je o drugom, izmijenjenom i dopunjenom izdanju već objavljenih djela o fenomenima razbojništva i nasilja (*Zlikovci i prognanici*, 1989.), rata i pljačke (*Jedna zemlja, jedan rat*, 1986.) te sukoba starih i novodoseljenih stanovnika (“Hajdučka epizoda naseljivanja Puljštine [1671 – 1675]”, *Jadranski zbornik*, VIII, 1973.) u Istri, uz neka nova razmatranja i nadopune rečene problematike.

U prvom dijelu knjige naslovljenome “Hekatomba: istarske epizode Uskočkoga rata 1615. – 1618.” (13–150) autor je prikazao Uskočki rat kroz